

en el parlar dels nostres moros o moriscos, es pogué convertir en **rašš*, per una espècie de metàtesi. Metàtesi d'un tipus ben extraordinari, val a dir-ho. Ara no dubto a descartar la idea i no sols perquè els exemples que allà invocava d'aquesta mena de metàtesi (p. 137) són escadussers, molt més locals, i en part han resultat falsos.

El que ens ha de guiar més em sembla la coincidència de *raixós* amb el ll. *rixōsus* 'batussaire', 'barallós' (derivat de *rixa* 'baralla'), coincidència de sentit, en part palesa i total (eiximpli de la monja), en part un poc condicionada per una evolució semàntica no gaire considerable i ben natural; majorment impressionant quan l'evolució *rez* > *raz*, única discrepància fonètica, és lleugera, i causada sovint i per lleus impulsos: car la brevetat de la *r* de *rixa* està provada pel port «*retxa*: contenda» [S. xv].³

En efecte, també les accepcions de 'ardorós' i 'luxuriós' es troben en els continuadors evidents de *rixōsus*, que, en el cast. clàssic i ant., *rixoso* (pron. *rišōzo*) no sols donà el sentit de «peleante, propenso a reñir» (en la *Celestina*, p. ex.),⁴ sinó també «dicho del cavallo que se alborota en presencia de la hembra»: «Rocinante --- tan manso y tan poco *rixoso* ---», en el ben recordat episodi de la caiguda del vell justador que el seu mateix cavall derroca, mogut de sobte per certa flaire femellenca (*Quixot* I, xv, 52); passant per la via semàntica que ens expliquen clàssics lexicògrafs: «cavalle *rixoso*, el inquieto, particularmente quando ven las yeguas, y siempre se llevan mal con los otros cavallos», Covarrubias, «a horse neighing or lusting after mares», Minshew (*Sp-Engl Dict*, a. 1621).

I no és sols el cavall, perquè en la segona part del *Quixot*, Cervantes ja usà *rixoso* amb el sentit generalitzat de 'sensual, luxuriós': «De don Galaor --- se murmura que fue más que demasiado *rixoso* --- querer a todas bien, quantas bien le parecían, era condición natural a quien no podía yr a la mano» (II, ii, 9; I, xiii, 42v^o) (o sigui 'todas las bien-parecidas'); i avui encara, a Extremadura, *rijiroso* «alborotado a la vista de la hembra (cf. la nota 5 de RIJA, DCEC, per a semblants supervivències, no ben assegurades, en altres derivats, a Xile i a Mendoza).

Per les terres del Ponent trobem, però, fets que suggereixen com de l'adjectiu *rixoso* — o *raixós* — es pogueren extraure pseudo-primitius abstractes. Cast. *rijo* «conato u propensió a lo sensual»: que no ve directament de *rixa* pel joc de femení/masculí, es veu no sols pel canvi de gènere i el de significat que, no essent amb caràcter adjectiu fóra bastant més difícil de concebre, sinó també pel fet que allà el substantiu no apareix fins bastant més tard, en el *DAut* (1737), gall *rixo* «propensió a lo sensual» (Valladares), ast or *rixiu* «arranque, en su ac metafòrica», ast central «atrevimiento, garbo, genio». Això ens porta, doncs, a sospitar que potser també en català l'abstracte *raixa* no tingui, respecte de *raixós*, un caràcter tant de primitiu com aparenta.

Ara, que en català s'hi agombolaren altres corrents

de base substantiva, que reforçaren i anticiparen l'aparició del substantiu *raixa*. Ja a MrnAguiló se li degué acudir que *raixa* mostrava tanta proximitat amb *rauxa* que hi devia haver alguna relació: car el *DAG* hi remet des de *raixa*, definint-lo «ímpetu, capricho, arrebat», i amb els exemples «li ha agafat la *raixa*», «si li vingués una *raixa*». Aquest mot és molt més recent: no n'hi hagué notícia fins al Bely: «venida, arranque, ímpetu» «*agafar-li la raixa a algú*», repetit per Lab, sense definir-lo i remetent a *rampell*. L'han usat alguns bons escr. de princ. S. xx, en particular Ruyra: «en el moment més impensat podia pegar-li una *raixa* de mal gènit» (*Marines i Boscatges*), i de 70 anys abans: «--- vull anar a fira a Prades / --- / estava en casa dinant, / i m'ha pegat esta *raixa*; mes, anar-hi caminant ---», Robrenyo (*Lo Jaaió de Reus*, ed. Barcino, p. 63).⁵ És clar que no s'usa a les Illes, car *AlcM* el dóna com a exclusivament cat. oriental.

Val a dir que deu ser també val, car si l'acc del cat. central s'acosta a un dels vessants semàntics de *raixa/raixós*, el del mot valencià no queda lluny del matís lasciu d'Ausiàs, JRoig, Cervantes: d'acord amb llur sistema gràfic (no orto- sinó cacogràfic) hem d'entendre-ho com *râyça* quan veiem a Escrig (1851) escriure «anar de *rauja*: ir de juerga»; i a MGadea: «bruyxos y bruyxes --- la nit que volien anar de broma, de *rauja* o a córrer l'andola --- untats de cap a pèus --- s'en pujaven volant p'el canó de la ximenera» (*T. del Xè* I, 115). De fet, essent la *y* del diftong *au* quasi una consonant, podem equiparar-ho als casos de *š* > *č* en posició forta o post-consonàntica: *desxon-dir* > *detxondir*, *Xúquer* > *čúker*, *četa* < *aixeta* de EX-APTARE (i la nota 5 del vol. 1636), val *čaléja* < *šariba*, *Xodos* > *čôus* etc. (*EntreDL* III, 160).

No hi ha, doncs, cap raó per fer venir aquest mot del ll. *RABIA*, amb el qual té ben poc a veure pel sentit i que no va mai donar *rauja* sinó *ràbia* en català (a penes en llengua d'oc: fins en aquesta el resultat més normal de -*bi*- darrere l'accent és -*bi*-, com en *gàbia*). Però sí que va tenir gran difusió *raujós* 'furiós' (tractament com en *agreuja*, *lleuger*, *greujós*) i aquest, que s'acostava verament al sentit de *raixós* i *raixa*, degué ser responsable, en bona part, del naixement de *rauxa*, *rauxada* (NOLLER), *rauxós*. Val a dir que a les Illes, anant més enllà la influència de *raujós*, el cat. *rauxa/raixa* s'ha tornat *rauja* amb sonora, en la frase anar en *rauja* 'en abundor, en bona marxa', que *AlcM* exemplifica en M. d. S. Oliver, G. Maura i algun escr. més recent i menys conegut.⁶ Un cat. *raja*, pretès per *AlcM*, no existeix, car no l'allega més que en un text en italià xampurrat de cat. (Febrer), i com a mot francès, emprat ocasionalment per Saisset.

El que més intervingué en les alteracions del nostre mot, i en el naixement mateix del substantiu *raixa*, fou, però, *ratxa* 'ratxada, ràfega, accés sobtat'. Aquest és simplement un arabisme, comú al cat. amb el cast. i no estrany al portuguès, provinent de l'àr. *rāġġa* 'sotrac, sacsada', 'agitació', 'estrèpit', 'temporal'. No apareix fins ben tardanament: el cast. *racha* només des de 1831 en el dicc. marítim de Fz. de Navarrete, i 1848